

ARBEIDERS OF RENTENIERS

investeren in hernieuwbare bronnen

inkomen uit arbeid

inkomen uit vermogen

investeren in fossiele bronnen

Tussen 2010 en 2040 verdubbelt in Nederland de 'grijze druk'. Straks staan 44 gepensioneerden tegenover elke 100 mensen in de werkzame leeftijd. Tegelijkertijd zal in 2040 het Groningse gas op zijn, tenzij we onconventioneel energie gaan winnen. Hoe vangen we deze **dubbele transformatie** op?

door PAUL DE RUIJTER

De energietransitie is voor velen een grote, en misschien wel de grootste uitdaging voor de komende decennia. Immers, het klimaat warmt op, de overstromingsrisico's nemen daardoor toe en uiteindelijk raakt fossiele brandstof op. We moeten dus overstag. Nederland heeft zelf nog zo'n 1200 miljard m³ aan aardgas onder de grond. Momenteel maken we daar zo'n 50 miljard m³ per jaar van op, dus tegen 2040 is het echt op. Hoe moeten we dan koken en warm blijven?

Tegelijkertijd raken ook de mensen op. Nederland kent in 2040 een vergrijzingpiek. Een steeds kleinere beroepsbevolking zal het geld moeten verdienen voor de AOW-premies en de zorg. Er zullen minder mensen beschikbaar zijn om diezelfde zorg te leveren. En de extra inkomsten uit onze aardgasbaten vallen tegen die tijd weg. Ondertussen moeten de scholieren van nu, die in 2040 ergens in de veertig zijn, de nog immer oplopende staatsschulden aflossen. Zijn we op dit doemscenario voorbereid?

Maar misschien hebben we geluk. Er wordt geschat dat er in de Nederlandse bodem zo'n 200 tot 500 miljard m³ schaliegas te halen valt. Hiermee zouden we het probleem weer zo'n vier tot tien jaar voor ons uit kunnen schuiven. En er staan tal van andere onconventionele bronnen klaar om het nog lang uit te houden. De schaliereserves in de VS zijn veel groter, en alle olie en kolen die – als gevolg daarvan – nu niet naar de VS hoeven, zouden wij kunnen importeren. Wereldwijd is er overigens een zeer grote kolenreserve, die omgezet kan worden in olie en gas. Ook ligt er in de ijslagen op zee bevroren gas (gashydraten), waarmee we 3000 jaar verder zouden kunnen.

En hoe sneller landen als Duitsland en zelfs Qatar overschakelen naar duurzame energie, hoe meer er voor Nederland overblijft om vooral door te gaan

op de bestaande weg. We hoeven ons dus als alles goed gaat geen zorgen te maken over een tekort aan energie. Als het een beetje meezit, is er in 2040 nog genoeg traditionele energie voor ons over.

Ook wat betreft de mensen hebben we misschien geluk. Het lijkt alsof Nederland een grote staatsschuld heeft, nu zo'n €423 mrd, of €51.000 per werkzame inwoner. Maar daar staat €1000 mrd aan pensioenvermogen tegenover en daarnaast zo'n €450 mrd aan gegarandeerd spaarvermogen. We zijn, kortom, collectief veel rijker dan we ons wellicht voelen. Het is alleen niet helemaal gelijk verdeeld.

Steeds meer Nederlanders staan met hun huis 'onder water', maar er zijn ook miljoenen mensen met grote overwaarde op hun eigen woning. En als we blijven werken, aflossen, pensioenpremie betalen en sparen zoals we nu doen, en als we daarbij ook slim beleggen, dan zijn de gepensioneerden in 2040 met elkaar zo rijk, dat ze wel eens een enorme stroom aan Spaanse, Franse of Italiaanse werkers zouden kunnen betalen die voor ons komen zorgen. Denk maar aan de thuiszorg, de horeca of de persoonlijke dienstverlening.

Spanje, Frankrijk en Italië hebben naast een grote staatsschuld ook nog eens een niet-gerapporteerde pensioenschuld in plaats van pensioenvermogen. De omslagsystemen in die landen, waar het ambtenarenpensioen wordt betaald

door de belastingbetalers, zullen maken dat die landen in de toekomst dieper in het rood komen te staan. De belastingdruk wordt voor hen ondraaglijk. Het gevolg zal zijn dat de jonge, slimme Zuid-Europeanen maar al te graag werken voor vermogende Nederlanders. En met deze immigratie zullen er dus vanzelf meer mensen komen die in Nederland belasting betalen. De vergrijzing waarvoor we zo bang zijn, zal weleens nooit kunnen komen. Dus ook daarover hoeven we ons eigenlijk geen zorgen te maken.

De vraag is: als we dan zo vermogend zijn, zowel in geld als in grondstoffen, waarom maken we ons dan zo druk? Het lijkt er wel op dat hoe meer we hebben, hoe banger we zijn om te verliezen. En dat klopt ook. Uit het beroemde onderzoek van de psychologen Amos Tversky en Nobelprijswinnaar Daniel Kahneman blijkt dat mensen die op winst staan bang worden te verliezen, en zij die op verlies staan juist meer risico zoeken.

Deze angst te verliezen, maakt dat we steeds minder ondernemen, en steeds meer vasthouden aan het bestaande. We zijn risicomijdend geworden, dat zie je overal. Want hoeveel beursgangen van echte ondernemers hebben we de afgelopen jaren op onze Amsterdamse beurs gehad? Durft Nederland echt te kiezen voor de toekomst, en over te schakelen op duurzame energie, ook al gaat dat ogenschijnlijk ten koste van onze kortetermijnbelangen? Als we ons spaar-

**DE GEPENSIONEERDEN
ZIJN IN 2040 ZO RIJK DAT
ZE ARBEIDERS UIT HET
BUITENLAND BETALEN**

Uitkomst: Nederland transformeert tot een duurzame renteniersnatie

SCENARIO 1

DUURZAME ARBEIDERS

Om zorg, pensioen en woonlasten te kunnen betalen, moeten de werkende tot 2040 hard aan het werk. Om de concurrentie aan te kunnen met voorheen lagelonenlanden, waar de bevolking tegen die tijd gemiddeld hoger opgeleid is dan in Nederland, zullen we meer uren per week en meer jaren per mensenleven moeten werken.

Ook de baten uit fossiele energie zijn weggefallen. Goedkope energie-import uit Zuid-Europa maken de 'gasrotonde' tot een molensteen. Er is wel veel werk in het opruimen van oude, stilstaande gas- en kolen centrales, het verwijderen van oude olie- en gasplatforms op de Noordzee en het schoonmaken van de grond bij voormalige olie-opslagterreinen.

SCENARIO 3

BANGE WERKERS

TNO en de energieraad hadden ons in 2013 al gewaarschuwd. We hebben de € 12 mrd uit fossiele energie hard nodig, en laten we vooral niets doen om die inkomsten te verliezen. Nederland is bang om olie- en gasrijke landen te bruuskeren. We hebben vooral banen nodig. Door concurrentie van goedkoop schaliegas, olie uit teerzanden en ijsgas is ons eigen aardgas steeds minder waard geworden.

Tal van innovatieve bedrijven konden het conservatisme van de rijksoverheid niet aan. De overheidsschuld per inwoner in de EU is in 2040 opgelopen van € 20.000 in 2013 tot ruim € 90.000. Via solidariteitsheffingen en inflatie zijn de Nederlandse pensioenen 'geconvergeerd' naar een Europees gemiddelde.

SCENARIO 2

GROENE RENTENIERS

Nederlanders hoeven zelf niet meer te werken. Als Saoedische sjeiks laten we ons verzorgen door arbeidsmigranten uit Zuid-Europa. Het vermogen van onze pensioenfondsen (€ 1000 mrd in 2013) is gegroeid tot € 13.000 mrd in 2040. Ook de huizenkopers tijdens het dieptepunt in 2015 hebben hun vermogens flink zien stijgen. We verkochten op tijd onze fossiele energiecentrales. Samen met Qatar is Nederland de grootste aandeelhouder in patenten van duurzame technologieën.

Zingeving (een eufemisme voor verveling) is eigenlijk het grootste probleem voor de gemiddelde Nederlander in 2040. Maar natuurlijk zijn er de mensen zonder goed pensioen en zonder eigen huis, die werken voor de nieuwe rijken.

SCENARIO 4

ZUINIGE BELEGGERS

Nederlanders waren altijd al zuinig. Door sterk te bezuinigen is Nederland in 2040 het rijkste land van Europa. Onze pensioenen hebben goed gereendeerd. Investeren in schaliegas en gashydraten hebben ons, samen met Rusland, erg vermogend gemaakt. 2013, het Ruslandjaar, bleek het kantelpunt. Veel Russische miljarden stroomden van Cyprus naar ons belastingparadijs aan de Zuid-as.

Door CO₂ te injecteren in oude olie- en gasvelden konden deze nog veel langer mee. Ook onze leningen aan Griekenland, Cyprus en andere zwakke EU-landen hebben ons geen windeieren gelegd. Tot op de laatste cent kregen we alles terug. Met rente!

geld zouden inzetten om onze huizen te verduurzamen, dan verdwijnt niet alleen de werkloosheid (we hebben dan wel heel veel extra installateurs nodig!), het levert vaak meer op dan een spaarrekening. Dus wat houdt ons tegen?

Angst houdt ons tegen. We mijden alle risico's. Maar als we dan toch zo risicomijdend zijn, dan helpt het waarschijnlijk evenmin om de grote kansen te benadrukken van de grote transformatie. Zoals voorstanders van de transitie, zoals Jan Rotmans (zie interview, pag. 8), telkens doen. Transformatie voelt vaak als iets nieuws, en zolang we het goed hebben, kan verandering eigenlijk alleen maar risico betekenen. En dat willen we nu juist vermijden. Dus 'transformeren' we niet. De 'grote transformatie' zal helaas in Nederland niet komen van de politiek. Want ook al was Diederik Samsom ooit Greenpeace-actievoerder en schreef Mark Rutte ooit het GroenRechts-pamflet, nu ze aan de macht zijn, blijken ook zij, net als de gemiddelde Nederlander, zeer risicomijdend.

Toch zou de risicomijdendheid ons uiteindelijk kunnen gaan helpen. De grote transformatie zou namelijk haast ongemerkt kunnen voortkomen uit de angst om te verliezen. Immers, met het stijgen van de gemiddelde temperatuur, neemt het aantal extreme weersomstandigheden de komende jaren alleen maar toe. De angst voor het wassende water, de angst voor de risico's voor ons drinkwater en voor aardbevingen bij het boren naar schaliegas weerhoudt ons te investeren in fossiele energie. En de angst om ons geld te verliezen door het te steken in onze staatsschuld of onze woningmarkt, zal maken dat we uit risicomijdendheid juist wereldwijd zullen investeren in snelgroeiende bedrijven. Want waar kunnen we veilig ons pensioenvermogen beleggen? Niet in Nederland, zo veel zelfkennis hebben we ook wel weer.

Ondernemers in de rest van de wereld zien wel de kansen van de exponentieel groeiende zonnecellenmarkt, of de kansen van het verduurzamen van vastgoed of transportmiddelen. Op die manier zullen wij niet transformeren naar een toekomst met energie uit hernieuwbare bronnen, maar de wereld

DE ANGST VOOR RISICO'S KAN ONS WEERHOUDEN OM TE INVESTEREN IN FOSSIELE ENERGIE

wel. En zo zullen we automatisch meeliftten naar een economie waar we ons inkomen halen uit vermogen.

De toekomst is niet te voorspellen.

Natuurlijk kunnen de 'grote transformaties' tot ver na 2040 worden uitgesteld. We kunnen blijven werken voor ons geld, en we kunnen ons vermogen blijven steken in energietechnologie van het verleden. Maar stil blijven staan is heel erg risicovol. Zelfs met heel hard werken kunnen we de concurrentie van honderdduizenden slimme wetenschappers en ingenieurs uit India en China niet aan. En op de lange termijn kunnen we met ons (schalie)gas niet blijven concurreren met de steeds goedkopere energie van steeds efficiëntere en goedkopere zonnepanelen en waterkrachtcentrales.

Meer en meer zal het duidelijk worden dat het uiterst risicovol is om eige-

naar te zijn van raffinaderijen, gasvelen en olieopslagterminals. Op een keer zal de rekening komen van alle vervuiling die daarmee gepaard is gegaan. Blijven werken op de oude manier, en blijven investeren in oude technologie is gevaarlijk. Eens komt de rekening voor het opruimen van de raffinaderijen, de olieplatforms en de kolencentrales, boven op de rekening voor het veronachtzamen van ons milieu.

Om deze risico's te voorkomen, zal Nederland langzaam maar zeker vanzelf transformeren. De risico's van stilstand zijn simpelweg te groot. ■

Paul de Ruijter is directeur van De Ruijter Strategie en auteur van 'Klaar om te wenden. Handboek voor de Strategie'

